

شیواز ناسی

پیناسهی شیواز: زاراوهیهکی کۆنه له وشهی (ستیلۆزی) لاتینییهوه هاتوو، ئەم وشەیه لەزمانی لاتینی بە ئالەتیک دەوترایان تیغیکی مه‌عده‌نی (کانزا) که له کۆندا وهک شیوهی پینوس دروست ده‌کرا له‌سه‌ر پارچه‌ی مۆمییکی پانکراوه، نوسین و وینه‌یان پیده‌کیشا.

شیواز ناسی: بریتییە له زانستی توێژینه‌وه له تاییه‌مه‌ندییه‌کانی ئاخاوتن و ئەدهب، هه‌روه‌ها راده‌ی کاریگه‌ری ئەو شیوازانە له‌سه‌ر بیسه‌ر، هه‌موو ئەمه‌ش له ئە نجامدا بو‌باشترکردنی شیوازه‌کانی به‌ره‌مه‌ینانی په‌یوه‌ندییه‌کی باشتر له نیوان تاکه‌کانی کۆمه‌لگا و له نیوان ئەدهب و کۆمه‌لگا.

شیوازی ئەدهبی له‌رووی زاراوه: بریتییە له شیوازه ئەده‌بیانه‌ی وهک شیعر و چیرۆک و رۆمان و... هتد، که به سوود وەرگرتن له ره‌گه‌زه‌کانی سۆز و فیکر و ئەندیشه، بیروکه‌یان تیدا داده‌ریژری و پیشکەشی خوینه‌ر ده‌کریت.

* باشترین شیواز ئەوه‌یه‌که زمانی ده‌ریپینه‌که‌ی له‌گه‌ڵ بو‌چوونی نوسه‌ره‌که یه‌ک بگ‌ریته‌وه، هه‌ندی جار شیواز به تاییه‌مه‌ندیی و جوانی کۆمه‌لی نوسه‌ر ده‌وتریت نه‌ک تاکه نوسه‌ریک، به‌م شیوازه‌که کۆمه‌لیک کۆیانده‌کاته‌وه پێیان ده‌لین (یه‌کیته‌ی شیواز)، ئەم یه‌کیته‌یه‌ش پێی ده‌وتریت (رێیان) وهک رێیان‌زی کلاسیک و رێیان‌زی رۆمانتیک... هتد.

مانای شیواز له رووی وشهوه له ههندیك له زمانهکانی تر:

- له زمانی کوردیدا به واتای شیواز و ریواز و هه ئسوکهوت دیت
- له زمانی عه ره بیدا به واتای أسلوب هاتوو .
- له زمان و ئه ده بی فارسیدا به واتای (سبک) هاتوو.
- له زمانی ئینگلیزی به واتای ستایل (Style) هاتوو.
- له زمانی تورکی به واتای تارز (Tarz) هاتوو.

دهکریت شیواز به م شیوهیه دابهش بکهین:

یه کهم: شیوازی تاکه کهس:

دووهم: شیوازی قوناغ:

شیوازی تاکه کهس: واته تاییه تمه ندی نوسهر له چوارچیوهیه کی تاییه ت به خوی وهک (کونت بو فون) ده ئیت "شیواز مروقه که خویه تی".

شیوازی قوناغ: کاتیك له به ره می ئه ده بی نه ته وه یه ک وورد ده بینه وه ، له رووی (زمان و واتا و هونه ره ره وان بیژیه کانه وه) ههست به ئیکچوون له شیوازه که ی ده کهین ، وهک له ئه ده بی کلاسیک ههست به و ئیکچوونه ده کهین له نیوان شاعیرانی کلاسیکدا ههیه ، کاتیك نه و شیوازه کلاسیکیه ده گوریت نه و شیوازیکی دیکه شوینی ده گریته وه ، له نیوان ههردوو شیوازه که قوناغیکی مامناوه ند ههیه .

شېۋازى ئەدەبىياتى كۆنى فارسى :

ئەرووى شېۋازناسىيەۋە ، ئەدەبى كۆن بەسەر چوار قوتابخانەدا دابەش بوۋە ، قوتابخانەى (خۇراسانى ، عىراقى ، ھىندى ، بازگەشت) ، ئە زمانى فارسىدا وشەى شېۋاز بەرامبەر وشەى (سېك) بەكارھاتوۋە .

□ يەكەم : شېۋازى خۇراسانى

سەرھەتاي سەرھە ئدانى سەبكى خۇراسانى دەگەرېتتەۋە بۇ نىۋەى يەكەمى سەدەى چوارەمى كۆچى تاكو ناۋەرستى شەشەمى كۆچى .

□ تايىبە تەندىيەكانى شىعەرى ئەم قۇناغە :

□ يەكەم / ئەرووى روخسارەۋە :

شىعەرەكانى ئەم قۇناغە خاۋەن زمانىكى سادە و بى نائۆزى داستانىيە و خەئك بەئاسانى لىي تىدەگات و ئە رووى چوارچىۋەى شىعەرىيەۋە قەسىدەىيە .
پىناسەى غەزەل : پارچە شىعەرىكە ئە پىنج يان ھەوت دىرەۋە تاكو نۆزدە دىر دەبىت .
پىناسەى قەسىدە : ئە نۆزدە دىرەۋە دەستپىدەكات... ۋەك غەزەل وايە و ناۋەرپۇكىكى قارەمانىتى و پائەۋانىتى و دئدارى ھەيە .

□ دوۋەم / ئە رووى كىش و سەرۋاۋە :

شىعەرەكانى پاش سەرۋايان نەبوۋە ، ھەرۋەھا نازناو شتىكى چەسپاۋ نەبوۋە و ئە رووى كىشەۋە زۆربەى شىعەرەكانى ئەگەل عەرۋوزى عەرەبىدا نەدەگونجا بۇيە زاراۋەى (كىشى نەگونجاۋ يان بۇدانا) چونكە ئەم قۇناغەدا شىعەر ئەگەل مۇسىقادا دەوترا ، دەبوايە كىشەكەى زۆر ئاسان بوايە .

سییه م / له پرووی ناوه پوکوه

1. شیعی ئەم قۆناغه له پرووی فیکریه وه زیاتر سروشتی فییرکاری هه بوو، هه ئگری په ند و ئامۆزگاری بوو .
2. ستایشکردنی عه قل ده بیته شتیکی باو له ناو شیعردا .
3. شیعره کانی ئەم قۆناغه به شادی دهناسرینه وه ، واته به یه گه گه یشتن ، نه وه ک جیابونه وه و فیراق .
4. شاعیرانی ئەم (سبک)ه زیاتر پروویان له دوونیای دهره وه ی خویان کردووه باس له سرووشتی واقعی زیندوو ده کهن .
5. له پرووی روانییه وه شیعره کان لاوازن ، چونکه شیعره کانی ئەم قۆناغه نه وه نده ی گرنگی به فییرکاری دهدات گرنگی به لایه نی جوانکاری نادات (ته نیا لیکچون و خواستی ساده نه بیته)

* کۆتایی سبکی خۆراسانی :

سبکی خۆراسانی به هۆی هیرشى مه غۆله کانه وه له سه ره تاي سه ده ی جه وته می کۆچیدا که نه وکات ، خۆراسان مه ئبه ندى شارستانیه ت و نه ده ب بوو ، بووه مایه ی شانازی ئیران ، له به ره نه وه ش خه ئکانیکی زۆر به مه به ستی خویندن پروویان له خویندنگاکانی نه و شاره ده کرد، له گه ل هیرشى کاونکاری مه غۆله کان ناوبانگی خۆراسان نه ماو شاره که ویران بوو ، خه ئکیکی زۆر کوژان و پوناکبیران و نه دییان هه موویان ئاواره بوون و هه لاتن و زۆربه یان پروویان کرده عیراق ، پاشان له ژیر کاریگه ری هه ئومه رجیکی نویدا نه ده بی نوئ سه رییه ئدا .

دووم: شیوازی عیراقی

* سهره ئدانی سبکی عیراقی په یوه سته به قوناعی پیشخوی ، که وهرچهرخانیک بوو به سهر سبکی خوراساندا هات ، له کوتاییه کانی سده ی شه شمی کوچیه وه ، سهری هه ئداوه ، ماوه ی سی سده (7،8،9) کوی شیعر و ئه ده بیاتی فارسی له خوگرتبوو ، که سهرجه م ئه دییان په یره ویان له ریپاز و یاسا کانی ده کرد .

تاییه تمه ندیه کانی سبکی (عیراقی):

یه که م: له پرووی زمانه وه : ئه م سبکه له دایکبووی قوناعیکی نوی بوو واته قوناعی دوا ی هیرش مه غوله کان بو ئیران ، یه کیک له و لایه نانه ی گورانی به سهرده ات ، (زمان) بوو ، یه کیک له و گورانکاریانه ی له پرووی زمانه وه له سبکی عیراقی بهرچاو ده که ویت ، کرانه وه ی دهرگای شیعره کان بوو به پرووی وشه و زاراوه کانی زمانی عهره بی و دروستکردنی زمانیکی تیکه ل له فارسی و عهره بی ، هوکاره که شی بو ئه و تیکه له نایینی و کلتوری و کوچی نوسه ران بوو بو عیراق ، وه تیکه ل بوونیان له گه ل ژینگه ی نوی عهره بی ، جگه له و وشه و زاراوه کانی زمانی عهره بی ، که بوون به تاییه تمه ندیه کی سبکی عیراقی ، له دوا ی هیرش مه غوله کان کومه لیک وشه و زاراوه ی تورکی هاتنه ناو زمانی فارسی و بوون به به شیک له سبکی (عیراقی) .

دووم: له پرووی کیس و سه روا و قابله وه:

- 1- له پرووی کیسه وه: به کاره یانی کیسی عهرووی به شیوه یه که گونجاو بوون له گه ل زمانی فارسی .
- 2- له پرووی سه روا وه: به کاره یانی پاش سه روا له م سبکه دا بووه شتیکی باو .
- 3- له پرووی قابله وه: شیعره کانی ئه م قوناعه غه زه ل بوو ، نه که قه صیده ، واته سروشتیکی لیریکی هه بووه (عاشقانه) .

سېيەم : ئەرووی ناوەرۇكەوہ :

يەكەم : ئاويتەبوونی بیری عیرفانیەت و تەصەوف بەدنیای شیعو ئەدەب .

دووم : دروستبوونی خانەقاكان ، كۆبوونەوہ ئەو خانەقایانەدا ، بوون بەدیاردەییەکی دیاری سەردەم ئەمەش زیاتر ریگەیی خوشکرد بۆ بلاوبونەوہی سۆفیگەری .

سېيەم : تیروانین بۆ پلە و پایەیی مەعشوق گۆرانی بەسەرداھات ، وەك سبکی خۆراسانی سەیر نەدەكرا ، بەرز دەكراوہ بۆ بەرتەیین ئاست ، واتە عیشق ئەسبکی عیراقیدا جیگەیی عیشتی گرتەوہ ئە سبکی خۆراسانیدا .

چوارەم : دیاردەیی خەمباری ئەشیعی ئەم سبکەدا باوبووہ بەشیوہییەك دیوانی شاعیرەكان وەك خەمنامەیی شاعیرەكان بوو .

پینچەم : شاعیران روویان ئەدنیای دەرەوہ وەردەگیپن ، روودەكەنە دنیای ناوہوہی خویان واتە شیعی ئەم سبکە شیعیریکی خودیە (زاتی) ، بە پیچەوانەیی سبکی خۆراسانی كە شیعیریکی بابەتی بوو .

نەموونەیی شیعی ئە سەبکی عیراقی ، ئە رووی روخسار و ئە رووی ناوەرۇكەوہ :

يەكەم : سەبکی (عیراقی) ئەرووی روخسارەوہ :

نەموونە بۆ (زەمان)

(تەئەبی رەحم و مرووہت ئە دئی ئەھلی زەمان

تەئەبی ئاوی حەیاتە ئە سەرابستان)

(مەحوی)

نمونه بۇ (كېشى عەروزی)

(چاۋەكەت ئاگر ئە سېنەى ئاشقى مسكىن دەكا)

مەستە مەیلی چەند كە بابېكى دئی خوینین دەكا)

(نالی)

نمونه بۇ (پاش سەروا)

(بى سەرو سامانە عە جەب دەریایەكى قەترانە شەو)

رۆزى رەش بى دۆزەخىكى موددەتى هيجرانە شەو)

(جەمدى)

دووم : سەبكى (عېراقى) ئەرووی ناوەرۆكەوہ.

نمونه بۇ (سۆفیگەرى)

(مىرى یو پادشاهی، موویەك نك ملایى)

نادم بموئكى عالەم، یەك زەرە یەك عینایەت)

(مەلایى جزیری)

نمونه بۇ (خوشەویستی)

(گول بەدەم بادى سەباوہ پیکەنى یەعنى وەرە)

تۆنە وەسلەم بۇ بەرە ئەو بۇیە بولبول شین دەكا)

(نالی)

(خەلقو لمن کن شیرەتى ئەو دل بەرا زېرىن كەمەر)

من دى دحالی غەقلەتى هات دەر ژ بورجى وەك قەمەر)

(مەلایى جزیری)

سیبیه م: شیوازی هیندی:

پهیدابوونی سبکی هندی: نهو شورشه کومه لایه تیهی که زنجیره دی دهسه لاتی صفه وی دروستیکرد ، جیهانبینییه کی شیعه گهرایی هه بوو، بووه هوی گورانی سبکی هندی له سه ره تاکانی سه دهی 11 تاکو ناوه راستی سه دهی 12 بوماوهی 15 سال باوبوو ، نه گهرچی هندی له میژوونوسانی نه ده ب سه ره لسانی نه م سبکه ده گهریننه وه بو سه دهی دهییم . هۆکاری ناوانی نه م سبکه به (سبکی هندی) له بنه رتدا له (أصفهان) پهیدابوو ، نه ک له (هند) ههر له بهر نه مه شه ریژه یه کی زور له لیکو له ره وان له جیاتی سبکی هندی سبکی اصفهانی به کارده هیینن ، به لام له بهر نه وهی زور بهی بژارده کانی نه م سبکه سه فه ری هندیان کردبوو بویه به م سبکه ناو نرا .

هۆکاره کانی سه ره لسانی نه م سبکه (هیندی):

1- هۆکاری ناینی: دهسه لاتی صفه وی پهری به ناینزای شیعه ددها، بایه خی به شیعی ستایش و دهر بار نه دا ، هه ربویه شاعیران شیعی ستایش کردنیان نه ده نوی ، سه ره رای نه وه ش بایه خیان به شیعی عاشقانه نه ده دا ، نه گهل بابه ته عیرفانی و ته سه وه فه کانیش دژبوون ، بویه شاعیران روویانکر بووه بابه تی په ند و ناموژگاری و گوپینی بابه تی کون بو ناوه روکی تازه و دهر پرنیان به زمانیکی تازه.

2- سه فه رکردن بوهند: گرنگی نه دان به شاعیرانی دهر بار وای کرد ، شاعیران نه توانن بژیوی ژیانیان دابین بکه ن ، بویه به مه بهستی به دهسته یینیانی مال و پاره روویانکرده هند ، چونکه له وی هیشتا شاعیرانی دهر بار گرنگی زوریان پیده دراو دهیان توانی له ریگه ی شیعه رکانیانه وه سه روه ت و سامان پهیدابکه ن ، پاشانیش ده گهرانه وه بو اصفهان ، ناشنابوونی نه و شاعیرانه به بیروباوه ری هندیه کان بووه هوی گورانی سبک، رۆشنییرانی ایرانی به به راورد له گهل رۆشنییرانی هندی له پیشه وه بوون ، رۆشنییری هندی به رۆشنییری ایرانی کاریگه ربوونه و هندی له پاشاکانی هند به فارسی قسه یان کردووه .

3- فراوانبوونی اصفهان: اصفهان که پایتخت و شوینی کۆبونهوهی شاعیران بوو ، فراوانبوو وه پیشکەوتنیکی باشی به خووه بینیبوو ، شاریکی پیشه‌سازی گه‌وره‌بووهو چه‌ندی کارگه‌ی دروستکردنی مافوروشتی تر لهم شارهدا دامه‌زرا بوو ، خه‌لکیکی زۆر له جوتیار و دهره‌به‌گه‌کان بو ده‌ستکه‌وتتی مال و سامان ده‌هاتنه اصفهان ، ورده ورده چینیک په‌یدا بوو که چیژیان له نه‌ده‌بیاتی دهریار و نه‌ده‌گرت ، چونکه په‌روه‌ده‌که‌یان په‌روه‌ده‌ی نه‌شرف زاده و پیاوماقولا نهبوو ، نه‌و چینه نوییه پیوستیان به نه‌ده‌بیاتیکی تاییه‌ت هه‌بوو ، چونکه خویان باش لی تیده‌گه‌یشتن بویه شاعیران به‌سود و مرگرتن له‌بابه‌ت و ره‌وانبیزی شاعیرانی پیش خویان ده‌هاتن دووباره ، به‌زمانیکی نوی بابته‌که‌یان داده‌رشته‌وه .

4- خوشگوزهرانی خه‌لکی ایران: له‌سه‌رده‌می سه‌فه‌وی ناوه‌دانکردنه‌وه و بازرگانی کردن و نیش و کاری زۆر بوونه هوی نه‌وه‌ی زۆربه‌ی خه‌لکه‌که به پیی ناستی رۆشنبیری خویان ناگاداری بابته نه‌ده‌بیه‌کان و شاعر و شاعیران بن ، له‌وه‌سه‌رده‌مه‌دا له‌قاوه‌خانه‌کانی اصفهان شاعیران شاعران ده‌خوینده‌وه ، گوايه جاریکیان خودی (شا) ناماده‌بووه له یه‌کیک له‌وه‌شوینانه‌دا که شاعیری تیدا خویندراوه‌ته‌وه .

5- گرنگیدانی شای سه‌فه‌ویه‌کان به رۆشنبیری: شای سه‌فه‌ویه‌کان پیگه‌ی شیخ و رابه‌ری ته‌ریقه‌تیان هه‌بووه ، ده‌بویه ناگاداری باشیان له‌باره‌ی رۆشنبیرانی نه‌وه‌سه‌رده‌مه‌وه هه‌بایه ، له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه ، لاسایی پاشاکانی عوسمانی و هندیان کردووه‌ته‌وه ، نه‌م هۆکارانه‌ش وایکرد که بایه‌خیکی زۆر به شاعر و شاعیران بدریت .

6- کالبونه‌وه‌ی سبکی عیراقی: نه‌و زمان و پیکه‌اته‌وه ناوه‌رۆکه‌ی سبکی عیراقی هه‌یبوو ، به‌تاییه‌تی لاسایکردنه‌وه‌ی (سعدی و حافظ) شیرازی ، وای لی‌هاتبوو داهینانی لای نه‌م سبکه‌ لاواز کردبوو ، هه‌روه‌ها بایه‌خدانی شاعیرانی سبکی عیراقی به‌مانا و زیاتر بایه‌خدان به‌وشه‌ئارایی بووه هوی نه‌وه‌ی سبکی هندی سه‌ره‌ئبدات و پیچه‌وانه‌ی سبکی عیراقی زیاتر گرنگی به‌لایه‌نی ناوه‌رۆک بدات ، له‌جیاتی گرنگیدان به‌رازاندنه‌وه‌ی ده‌ق .

بنياتی دیری شیعری له سبکی هیندی دا :

له نیوهی یه که مدا شاعیران شتیکی گونجاو (معقول) دهلی له نیوهی دووهدا به هوی هونه رکانی رهوانبیریه وه به زوری (پیچ و پهخش) لیکچواندن نه وهی پیشتر وتویه تی له (صدر) دهیخاته به رهه سته کان و واده کات خوینهر له ری هه سته کانه وه درک به شیعره که بکات ، له م سبکه دا لیها تووی و دستره نگینی شاعیر له نیوهی دووهدا یه ، واته تاکو په یوهندی نیوان دوو به یته شیعره که له گهل یه کتری گونجاو بیته نه وا شیعره که جوانترو دنگیر ترده بیته ، نه و په یوهندی دوو به یته شیعریه که به یه که وه ده به ستیته وه ده بیته په یوهندی کی لیکچواندن بیته و هه ولیدریته په یوهندی کی نوییته گهرانی خوینهر به دوا ی نه و په یوهندی دا ورده ورده بیته کاریکی نه سته م بوی بونه وهی جوانییه کی بیهاوتا به شیعره که به خشیت .

غزه ل له سبکی هیندی دا : له سبکی هیندی ته نیا غزه ل هه یه و قصیده نیه ، نه گهریش هه بیته زور که مه ، غزه ل له م سبکه دا بایه خ به ووشه رازاندنه وه نادات ، نه مهش یه کیکه له که م و کوریه کانی نه م سبکه ، له غزه لی سبکی هیندی قافییه زور دووباره ده بیته وه و ژماره ی به یته کانی شی دیاریکراو نیه ، له 5 تاکو 35 به یته ده بیته .

تاییه تمه ندیه کانی سبکی هیندی :

له پرووی رووخساره وه :

1. زمان : له م سبکه دا زمانیکی ساده و ساکار و بازاری به کارهاتووه ، له به رنه وهی هه موو چین و تویره کانی کومه لگا به شداربوون له نویی شیعری .

2. کیش و سه روا : له م سبکه دا کیش و سه روا و قالبی شیعری وه کی سبکی عیراقی بوون ، به لام له م سبکه زیاتر گرنگی به پاش سه روا ده دات .

له پرووی ناوهرؤک :

1. له پرووی فکری زیاتر گرنگی به واتا ده دات ، نه ک به زمان .

2. له پرووی هونه رکانی رهوانبیریه وه سبکی هیندی زور بایه خ به لیکچواندن ده دات .

3. له م سبکه زور گرنگی به ناسکی فکر و خه یال ده دات .

4. خو دوورخستنه وه له زیاده رویی .